

УДК 37.017.7:373.9

**МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ
В ФОРМУВАННІ ГУМАНІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У США**

Федоренко С. В.

У статті висвітлено особливості застосування трансдисциплінарного підходу як одного з найбільш ефективних шляхів інтеграції знань у навчально-виховному процесі вищої школи США, що передбачає вибудову взаємозв'язків між різними шляхами пізнання і навчальними дисциплінами, що створює додаткові можливості студентам виявити та реалізувати свій особистісний потенціал. Стверджується, що використання трансдисциплінарного підходу створює необхідні умови для розвитку гуманітарної культури студентів.

Ключові слова: трансдисциплінарність, міждисциплінарність, мультидисциплінарність, гуманітарна культура студентів, вища освіта.

В статье освещены особенности применения трансдисциплинарного подхода как одного из наиболее эффективных путей интеграции знаний в учебно-воспитательном процессе высшей школы США, который предусматривает выстраивание взаимосвязей между различными путями познания и учебными дисциплинами, что создает дополнительные возможности для студентов выявить и реализовать свой личностный потенциал. Утверждается, что использование трансдисциплинарного подхода создает необходимые условия для развития гуманитарной культуры студентов.

Ключевые слова: трансдисциплинарность, междисциплинарность, мультидисциплинарность, гуманитарная культура студентов, высшее образование.

The paper highlights the peculiarities of transdisciplinary approach as one of the most effective ways of knowledge integration in the educational process at tertiary institutions in the USA. This approach provides for interrelationships between different ways of learning and academic disciplines, which creates more opportunities for students to discover and realize their personal potential. It is maintained that the use of transdisciplinary approach creates necessary conditions for the development of liberal education culture of students.

Key words: transdisciplinarity, interdisciplinarity, multidisciplinary, liberal education culture of students, higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з проблем модернізації сучасної вищої освіти є потреба в інтеграційній цілісності знань, що зумовлено розмаїттям інформаційного простору. Адже людина сьогодення стикається з проблемою засвоєння величезного обсягу швидкоплинної інформації. Тому необхідність осмислення мінливого світу з позицій цілісного підходу, вироблення гуманістичних стратегій життєдіяльності в ньому, спрямованих на самореалізацію особистості, визнається як одне з провідних завдань вищої школи. При цьому віднайти співмірні сучасності соціокультурні моделі поведінки людина зможе за умови, коли навколишній світ сприйматиметься як цілісність у різноманітності його вимірів і проявів.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні тенденції різних інтегративних підходів до організації навчально-виховного процесу у вищій школі США висвітлено в дослідженнях таких американських учених, як Дж. Бін, Дж. Клейн, Р. Лоуренс, Р. Міллер, Д. Мосс, Дж. Стоер, Р. Фогарті, Е. Х'юн, К. Шнайдер та ін.

Аналіз англомовної педагогічної літератури [11; 12, с. 488–489; 13] дозволяє виокремити такі напрями інтеграції знань у межах навчально-виховного процесу в американських вищих навчальних закладах, як:

- 1) міждисциплінарність, яка передбачає збереження дисциплінарних кордонів;
- 2) мультидисциплінарність, що поєднує методологічні та концептуальні інструментарії різних сфер наукового знання;
- 3) трансдисциплінарність, яка є способом синтезування ресурсів дисциплінарної та позадисциплінарної сфер, що сприяє побудові нової пізнавальної моделі, яка не зводиться до жодної із її складових частин. Результат теоретичної експлікації трансдисциплінарності ґрунтується на трьох взаємопов'язаних перспективах: переоцінці уявлень про гносеологічну цінність знань, нових уявлень про суб'єкт пізнання та передумовах формування теорій.

Встановлено, що базовим серед зазначених напрямів є міждисциплінарність. Сутність англомовного поняття міждисциплінарності – *interdisciplinary* (у перекладі префікс *inter* має такі значення "між, усередині, поєднуючи") розуміють, як: осмислення, яке здійснюється поза межами певної навчальної дисципліни; поєднання змістово-методологічних компонентів декількох дисциплін; взаємодію між двома і більше дисциплінами [12]. Тобто, міждисциплінарність має справу з предметом, що виходить за межі однієї дисципліни, проте її мета залишається в межах дисциплінарного дослідження і полягає в перенесенні методів з однієї дисципліни в іншу.

З огляду на зазначене, сутність поняття "міждисциплінарність" можна умовно подати як напрям руху навчально-виховного процесу від "міждисциплінарності" – через "мультидисциплінарність" – до "трансдисциплінарності". При цьому трансдисциплінарність окреслює методологічні засади застосування інтегрованих наукових підходів до проблем, що перетинають межі ustalених академічних дисциплін. У трансдисциплінарному навчально-виховному середовищі студенти сприймають "навколишній світ у всіх його унікальних проявах" [13, с. 10]. Разом з тим трансдисциплінарний підхід дозволяє не лише розкрити складну природу суб'єктів навчально-виховної взаємодії, демонструючи їх здатність до самоактуалізації та самовибудовування особистісних стратегій поведінки, але й показати органічну природу освітнього процесу. Наразі, куррикулум є скоріше визначенням філософії й епістемології, ніж освітнього продукту чи процесу [10, с. 3].

Відтак, трансдисциплінарні навчальні програми, в свою чергу, беруть свій початок з проблеми, в процесі розв'язання якої актуалізуються знання з певних дисциплін, необхідні для успішного її вирішення [13, с. 10]. Тож, на думку Дж. Клейн, "трансдисциплінарність надає змогу студентам реалізувати інтелектуальний та креативний потенціал і, як наслідок, сприяє ефективності освітнього процесу" [11, с. 4].

Варто наголосити, що побудова навчально-виховного процесу на принципах інтеграції дозволяє об'єднати знання з різних навчальних дисциплін у цілісну картину, що загалом сприяє розвитку гуманітарної культури студентів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей сутності трансдисциплінарного підходу до побудови навчально-виховного процесу у вищій школі США, який забезпечує ефективність розвитку гуманітарної культури студентів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні американські освітяни все частіше звертаються до застосування трансдисциплінарного підходу, обстоюючи необхідність вибудови взаємозв'язків між різними шляхами пізнання і навчальними дисциплінами у вищій школі, що створює додаткові можливості студентам виявити та реалізувати свій особистісний потенціал.

Інтеграція навчального куррикулума, на думку Дж. Біна, є певною мірою способом організації "загальних технік пізнання" (*common learnings*) або життєвих навичок, які є необхідними для всіх громадян в умовах демократичного суспільства. Навчальний куррикулум, як стверджує американський дослідник, має бути укладений з урахуванням змісту різних дисциплін на основі реальних проблем, значущих і для молоді, і для людей похилого віку [5].

На глибоке переконання Дж. Біна, змістово-процесуальна інтеграція навчального куррикулума передбачає [5]:

- інтеграцію досвіду, що охоплює як накопичений людством, так і здобутий безпосередньо особистістю досвід, який допомагає їй розуміти і вирішувати проблеми в усіх сферах своєї життєдіяльності;
- соціальну інтеграцію, яка базується на дослідженні шляхів вирішення особистісних і соціальних проблем;
- інтеграцію знань, що включає здобуття цілісного теоретично-практичного різногалузевого досвіду, що ґрунтується на трансфері знань у всі сфери життя;
- інтеграцію побудови куррикулума, яка базується на взаємоперетині тем і завдань з різних навчальних дисциплін, до яких залучені всі суб'єкти навчально-виховного процесу.

Цікавими в напрямі інтеграції куррикулума є напрацювання тандема американських освітян Р. Фогарті та Дж. Стоєр, які, на основі теорії множинного інтелекту, виокремлюють 10 підходів до організації освітнього процесу [7]:

- 1) фрагментарний (fragmented), який є найнижчим рівнем інтеграції, що передбачає комплексне застосування різноманітних методів пізнання у межах однієї навчальної дисципліни;
- 2) комбінований (connected), що ґрунтується на використанні методологічно-пізнавального апарату різних дисциплін;
- 3) сфокусований (nested), що включає застосування комплексу навичок, сформованих у ході вивчення різних академічних дисциплін, які спрямовано на дослідження певного об'єкта;
- 4) узгоджений (sequenced), який передбачає укладання куррикулума дисципліни відповідно з цілями інших навчальних дисциплін;
- 5) концептуальний (shared), що базується на використанні співпадаючих концепцій з різних сфер знань;
- 6) тематичний (webbed), який передбачає вивчення певної теми з позицій різних навчальних дисциплін;
- 7) метакогнітивний (threaded), основою якого є формування загального для всіх дисциплін комплексу поведінкових, мисленневих, комунікативних та ін. навичок;
- 8) колективної інтеграції (integrated), що ґрунтується на узгодженій командній діяльності викладачів споріднених академічних дисциплін щодо організації навчально-виховного процесу;
- 9) особистісного занурення (immersed), який залучає студентів до активної участі в освітньому процесі з метою удосконалення змістово-процесуальної складової тієї чи іншої дисципліни;
- 10) експертної взаємодії (networked), що передбачає консультації та оцінки експертів щодо ефективності використання міждисциплінарних зв'язків з різними комбінаціями навчальних дисциплін.

Окрім того, спираючись на проведені дослідження, Р. Фогарті та Дж. Стоєр зазначають, що найчастіше американські педагоги вдаються до таких підходів, як концептуальний, тематичний, метакогнітивний та колективної інтеграції [7].

Американська дослідниця трансдисциплінарності вищої освіти Е. Х'юн стверджує, що "сучасна освіта та в цілому взаємодія людей у соціумі має базуватися на принципі "трьох Т" – трансдисциплінарності, транскультурності та транснаціональності. ...Основна суть цього принципу полягає у *повазі* людей один до одного, *наполегливості* в здобутті різногалузевих знань на основі активної взаємодії та співпраці, *відкритості* до саморозвитку та вирішення неоднозначних, спірних проблем сьогодення, *прийнятті* різних точок зору та шляхів пізнання" [8, с. 67].

Нині, на думку Е. Х'юн, "вищі навчальні заклади мають серйозне етичне зобов'язання зацікавити самих себе в безмежних трансдисциплінарних та відповідно транскультурних зв'язках з метою залучення студентів до трансдисциплінарного методологічно трансформованого навчально-виховного процесу в трансгресивний спосіб, який буде продукувати ідеї (інформацію), які потрібні для

вирішення складних проблем сучасного суспільства та особистісної сфери людини зокрема" [9, с. 11].

За Е. Х'юн, трансдисциплінарність куррикулума американської вищої школи проявляється у можливості [9, с. 11–12]:

- поглиблювати знання та розвивати здібності, необхідні для успішної життєдіяльності кожної особистості відповідно до потреб сучасного суспільства;
- відкривати нові системи знань як для індивідуального, так і колективного використання;
- передавати і роз'яснювати соціокультурні базові знання та цінності;
- поглиблювати знання та розвивати навички і здібності кожного студента з метою реалізації його потенціалу;
- враховувати важливість загальної гуманітарної освіти в житті людини та розвивати вміння використовувати гуманітарні знання у соціальній та професійній діяльності;
- вийти за межі дисциплінарних кордонів та інтегрувати можливості різних навчальних дисциплін, одночасно збагачуючи їхній зміст;
- продемонструвати, як люди шляхом колективної взаємодії здатні сприяти соціальному добробуту кожного;
- стати якомога кращими громадянами;
- підготувати студентів до того, щоб вони могли формувати і контролювати свою власну життєдіяльність;
- розвивати здатність розуміти й ефективно вирішувати проблеми взаємовідношень суспільства і людини, взаємозв'язку свободи і відповідальності, значення морально-етичного і ціннісного вибору;
- робити власний конструктивний внесок в плюралістичне суспільство;
- підготувати студентів до ефективної гуманістично-осмисленої взаємодії у глобалізованому соціумі сьогодення.

Співзвучними з цього приводу є міркування президента Асоціації американських коледжів та університетів К. Шнайдера. Освітянин переконаний, що в умовах культурного різноманіття американського суспільства та освітнього середовища зокрема особливої значущості набувають інтегровані освітні технології, спрямовані на свідомий вибір студентами культурних орієнтирів і розвиток у них умінь продуктивної міжкультурної взаємодії. Більшість цих технологій, як уважає К. Шнайдер, є, безперечно, переосмисленням традиційної гуманітарної освіти у відповідь на виклики сьогодення та на запити різноманітних верств сучасного студентства [15].

Досліджуючи транскультурність інтеграції знань у сучасній вищій школі на основі взаємозв'язку освіти та культури, професор мистецької освіти університету Флориди М. Давенпорт виокремлює такі ключові підходи до організації навчально-виховного процесу [6]:

- 1) порівняльно-міжнародний (comparative-international);
- 2) глобальний (global);
- 3) мультикультурний (multicultural);
- 4) суспільно-громадський (community-based).

Перший із зазначених підходів виник після Другої світової війни в результаті зростаючого інтересу до вивчення того, "... як зміни в змістово-організаційному наповненні освітнього процесу могли б сприяти боротьбі з бідністю та подоланням упереджень щодо гендерної, класової й етнічної нерівності" [3, с. 11]. "Хоча кожна освітня система сьогодення розвивається в національних межах свого функціонування, вона неминуче піддається міжнародному впливу" [2, с. 48]. На підставі зазначеного американські освітяни [2; 6] окреслюють базис порівняльно-міжнародного підходу, що ґрунтується на теоретично-науковому, практично-запозичувальному та глобалізаційному вимірах. Загалом прихильники цього підходу фокусують свої погляди на ситуаціях ширшого діапазону в сфері освіти аніж у межах певного культурного контексту однієї країни.

Розмірковуючи над різницею між глобальним і мультикультурним підходами до організації навчально-виховного процесу, М. Давенпорт указує, що вони переслідують майже однакові цілі, але мають відмінне змістове наповнення. Так,

мультикультурний підхід ураховує в основному місцевий міжкультурний контекст – у межах громади, міста, країни. Натомість глобальний – сфокусований на соціокультурних проблемах міжнародного та кроскультурного характеру [6].

З цього приводу варто зазначити, що кожний з окреслених підходів має свій власний фокус, історію та базується на певних теоретично-наукових засадах, розумне інтегроване використання яких, на думку М. Давенпорт, спрямоване на соціокультурний розвиток особистості в цілому та її гуманітарної культури зокрема [6].

Розглядаючи трансдисциплінарність загальної гуманітарної підготовки студентів крізь призму реформ вищої освіти в XXI ст., К. Шнайдер наголошує на першочерговості формування в них гуманітарної культури на основі розвитку вмінь критично аналізувати стан подій у всіх сферах своєї життєдіяльності та відповідно висловлювати конструктивні судження. На глибоке переконання освітянина, в такий спосіб шляхом інтегрованого підходу до загальної гуманітарної підготовки формується соціальна відповідальність та громадянська активність студентів [14; 15].

У той самий час К. Шнайдер констатує, що гуманітарна освіта у XXI ст., яка є досить різнобічною й унікальною за своєю природою, запроваджено у переважній більшості університетів і коледжів США. Освітянин переконаний, що вона, поєднуючи виховні стилі та широкий спектр навчально-виховних стратегій, черпає мудрість у різних культурах та надає перевагу трансдисциплінарному підходу, який спрямовано на розширення світогляду студентів, на розвиток у них критичного і креативного мислення, здатності вирішувати проблеми, що виникають на межі різних галузей, бачити взаємозв'язок фундаментальних досліджень, технологій і потреб суспільства, на вміння оцінити ефективність того чи іншого нововведення, організувати його практичну реалізацію. Таким чином у студентів формуються навички самостійного засвоєння знань, прагнення до їх постійного оновлення та в цілому все зазначене впливає на розвиток у них гуманітарної культури [15].

Зауважмо, що трансдисциплінарний підхід до гуманітарної освіти, який нині використовується в багатьох навчальних закладах США, стирає будь-які штучні відмінності між дисциплінами, які вважаються гуманітарними, та усуває непорозуміння щодо того факту, що вони не мають ніякого зв'язку з професійною підготовкою і вузькоспеціалізованими курсами. Водночас загальна гуманітарна підготовка стимулює процес саморозвитку особистості та в цілому сприяє формуванню її гуманітарної культури [14; 15].

Цікавою також у ракурсі нашого дослідження постає концепція професора освіти Чиказького університету, теоретика куррикулума вищих навчальних закладів США Дж. Швеба, в якій окреслено перспективність упровадження в освітній процес вищої школи критичної інтеграції точних і гуманітарних наук. З цього приводу достатньо зауважити, що навчально-виховний процес у закладах вищої освіти має, передусім, базуватися на "мотивованому вивченні культури, що сприяє вихованню добре інформованого суспільства та є важливим аспектом побудови успішної нації" [16, с. 263]. На думку Дж. Швеба, саме вивчення гуманітарних дисциплін сприяє означеному більшою мірою ніж професійна підготовка студентів [16].

З цього приводу доречно розглянути інтегровану програму "Гуманітарні науки в XXI столітті", розроблену академічною спільнотою Нью-Йоркського університету на чолі з професором Д. Бауманом, що діє в багатьох коледжах та університетах США (Йорданський коледж штату Мічиган, Нью-Йоркський політехнічний інститут, Стенфордський університет, Пенсільванський університет, Вашингтонський університет та ін.) [1].

Провідною ідеєю згаданої вище програми є переорієнтація змісту гуманітарної підготовки студентів з предметно-центричної на 4-блокову інтегровану систему навчання, де перший блок базується на основах фундаментальних наук; другий блок представлено психологічним практикумом, який спрямовано на самоактуалізацію студентів; третій блок охоплює цикл навчальних дисциплін з

гуманістичної педагогіки та психології; четвертий блок включає міждисциплінарні суспільно-культурологічні курси. Разом з тим цей проект ґрунтується на трансдисциплінарності, що виявляється у двох основних підходах [1].

Так, перший підхід спрямовано на взаємозв'язок теоретичного базису гуманітарних наук з практичними курсами, що представлено об'єднанням навчальних курсів з естетики, етики, філософії тощо з психологічним практикумом з формування самоцінності студентів. Особливої значущості в цих умовах набуває сформована життєва установка особистості, спрямована на відчуття впевненості в собі, яку розробники проекту розглядають у контексті джерела адаптації до різних життєвих ситуацій, що постійно змінюються, організації стилю життя, розробки власної ієрархії життєвих орієнтирів, що, зрештою сприяє розвитку культури критичного мислення та формуванню гуманітарної культури особистості в цілому.

Другий підхід, у свою чергу, виразно простежується в тенденції створення інтегративного блоку з власне гуманітарних, суспільствознавчих і природничих дисциплін [1]. Це сприяє успішній самоактуалізації особистості, її саморозвитку та формуванню здатності орієнтуватися в мінливому соціокультурному середовищі сьогодення, що є метою загальної гуманітарної підготовки у вищих навчальних закладах США.

Висновки. Таким чином, використання трансдисциплінарного підходу в процесі продукування інтеграційної цілісності знань у вищій школі США є необхідною умовою розвитку кожного студента, оскільки передбачає цілісне вибудовування його інтелектуального та духовного ресурсів. У межах трансдисциплінарного навчально-виховного процесу суб'єкти взаємодії шляхом застосування різних способів пізнання з огляду на різні галузі знань розглядають множинність підходів та різноманітні інтерпретації до вирішення проблем. При цьому реалізується здатність побачити навколишній світ та зокрема себе в нових ракурсах і вимірах.

Отже, все згадане вище дає змогу розглядати трансдисциплінарність в американських вищих навчальних закладах як соціокультурний конструкт навчально-виховного процесу, який перетворює його в середовище розвитку гуманітарної культури студентів.

Перспективними напрямками подальшого дослідження вбачаємо вивчення форм і методів виховного впливу на основі трансдисциплінарності в різних типах вищих навчальних закладів США, що безпосередньо впливають на процес формування гуманітарної культури студентів.

Література

1. Шахнина И. З. Гуманитаризация высшей школы США / И. З. Шахнина. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1993. – 98 с.
2. Arnove R. F. Comparative education and world-systems analysis / Robert Frederick Arnove // *Comparative Education Review*. – 1980. – Vol. 24, № 1. – P. 48–62.
3. Arnove R. F. Emergent Issues in Education: Comparative Perspectives / Robert F. Arnove, Philip G. Altbach, Gail Paradise Kelly. – State University of New York : Suny Press, 1992. – 363 p.
4. Barton K. C. Themes or motifs? Aiming for coherence through interdisciplinary outlines / K. C. Barton, L. A. Smith // *The Reading Teacher*. – 2000. – Vol. 54, № 1. – P. 54–63.
5. Beane J. A. Curriculum Integration. Designing the Core of Democratic Education / James A. Beane. – New York and London : Teachers College Press, Columbia University, 1997. – 122 p.
6. Davenport M. Culture and Education: Polishing the Lenses / Melanie Davenport // *Studies in Art Education*. – 2000. – Vol. 41, № 4. – P. 361–375.
7. Fogarty R. Integrating Curricula with Multiple Intelligences: Teams, Themes, and Threads / Robin Fogarty, Judy Stoehr. – Hawker Brownlow Education, 1995. – 202 p.
8. Hyun E. Engineering Transdisciplinarity in University Academic Affairs: Challenges, Dilemmas, and Progress / Eunsook Hyun // *The ATLAS*. – 2012. – Vol. 3, № 1. – P. 58–68.

9. Hyun E. Transdisciplinary Higher Education Curriculum Transformation: A Complicated Cultural Artifact [Electronic resource] / Eunsook Hyun // Research in Higher Education Journal. – 2011. – № 11. – P. 1–19. – Mode of access : <http://www.aabri.com/manuscripts/11753.pdf>.
10. Kaufman D. Beyond the Boundaries: A Transdisciplinary Approach to Learning and Teaching / Douglas Kaufman, David Moss, Terry A. Osborn. – Westport, CT : Praeger Publishers, 2003. – 144 p.
11. Klein J. Th. Transdisciplinarity: Joint Problem Solving Among Science, Technology, and Society: An Effective Way for Managing Complexity / Julie Thompson Klein. – Birkhäuser, 2001. – 332 p.
12. Lawrence R. J. Housing and health: from interdisciplinary principles to transdisciplinary research and practice / R. J. Lawrence // Futures. – 2004. – Vol. 36. – P. 487–502.
13. Moss D. Interdisciplinary Education in the Age of Assessment / David M. Moss. – NY : Taylor & Francis, 2008. – 205 p.
14. Schneider C. G. Liberal Education Takes a New Turn [Electronic resource] / Carol Geary Schneider. – Mode of access : http://www.nea.org/assets/img/PubAlmanac/ALM_08_03.pdf
15. Schneider C. G. Practicing Liberal Education: Formative Themes in the Reinvention of Liberal Learning [Electronic resource] / Carol Geary Schneider. – Mode of access : http://www.aacu.org/publications/pdfs/Practicing_Liberal_Education.pdf
16. Schwab J. J. The Practical 4: Something for Curriculum Professors to Do / Joseph J. Schwab // Curriculum Inquiry. – 1983. – Vol. 13, № 3. – P. 239–265.